

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 2003

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ ΤΗΣ 25^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ 1821

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΚΑΛΚΕΑ

Τῇ λαμπρῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς 25ῆς Μαρτίου, ποὺ συνεορτάζουμε τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἑναρξὴ τοῦ ἀγῶνος γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Γένους, ἡ σκέψη μας στρέφεται μὲ θαυμασμό καὶ εὐλάβεια πρὸς τοὺς ἥρωικούς ὁπλαρχηγούς, τοὺς γενναίους ναυμάχους, τοὺς θρυλικούς πυρπολητές, καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα πρὸς τὸν ἀδάμαστο Λαό μας.

Πρὶν ἀπὸ 182 χρόνια, σὰν σήμερα, μίᾳ δράκᾳ γενναίων μὲ ἐλάχιστα πολεμικὰ ἐφόδια καὶ μὲ ἐκφρασμένη τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης, ἀποφάσισε παρὰ πᾶσα λογικὴ, ἀλλὰ μὲ ἔνθεον ἔμπνευσιν, νὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὴν κραταιὰ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορίαν, γιὰ τὴν κατὰκτησιν τῆς πολυπόθητης Ἑλευθερίας, μετὰ τόσους αἰῶνες ἀδυσώπητης σκλαβιάς, ἥ νὰ πεθάνει.

Καὶ κατόρθωσε τὸ θαῦμα, γιατί ἡ ἀθάνατη καὶ θεία ἐλευθερία ποὺ ὅ,τι θέλει ἡμπορεῖ, ἀτσαλώνει τὴν ψυχὴ καὶ ὁπλίζει τὸ σῶμα μὲ ἀκατάβλητες δυνάμεις, ὥστε καὶ ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ ἀκαταμάχητοι ὁπλισμοὶ νὰ χάνουν τὴν ἀξίαν τους καὶ νὰ δαμάζονται μπροστὰ στὴν κόψιν τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.

Κατὰ τὴν ἀγία αὐτῇ ἡμέρᾳ, σὲ ἐπίσημη τελετὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ποὺ ἐορτάζεται καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς Ἰδρύσεώς της, ἐκφωνεῖται πανηγυρικὴ ὁμι-

λία. Ἡ Σύγκλητος ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ ἀναθέσει σ' ἐμένα τὴν ὁμιλία αὐτή, γιὰ τοῦτο τῆς ἐκφράζω τὶς θερμὲς μου εὐχαριστίες.

Θέμα τῆς ὁμιλίας μου εἶναι: «**Ἡ Μάνη στὴν Ἐθνεγερσία τοῦ 1821**».

Στὴν ἐσχατιὰ τῆς πατρίδος μας, τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Ταινάρου, τὸ Γύδειο, τὶς βουνοπλαγιὰς καὶ τὶς κορφὰς τοῦ ἀρσενικοῦ Ταῦγέτου καὶ μέχρι τὶς πύλες τῆς Καλαμάτας, ἐκτείνεται ἡ Μάνη. Γεωγραφικὰ, τόπος μικρὸς καὶ ἀσήμαντος. Ἱστορικὰ ὅμως, σημαντικὸς καὶ ἑνδοξος, ἀφοῦ ἀπὸ ἐκεῖ ξεκίνησε ἡ Ἐθνεγερσία τοῦ '21, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς πολυπόθητης ἐλευθερίας.

Γιατὶ οἱ Μανιάτες, ἀπόγονοι τῶν Σπαρτιατῶν, πίστευαν πὼς εὐτυχισμένοι εἶναι μόνον οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἐλεύθεροι εἶναι μόνον ὅσοι ἔχουν τὴ δύναμη νὰ πολεμοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία. Πιστοὶ στὶς Σπαρτιατικὰς παραδόσεις, ἤθελαν νὰ ᾿ναι πάντα πρῶτοι στὶς μάχες, ὅπως λέει ὁ γνωστὸς στίχος:

*Κ' ἦτανε ξεσυνέριση
σ' ὅλα τὰ Σπαρτιατόγωνα
ποῖοι νὰ πᾶσι μπροστινοὶ*

Ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Βασιλίδος, τὸ 1453 καὶ τὴν κατάκτηση τοῦ Μυστρᾶ, τὸ 1460 καὶ μέχρι τὴ μεγάλη μέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους, οἱ Μανιάτες εἶχαν τάξει ὡς ἱερὸ σκοπὸ, νὰ ἀγωνίζονται ἐναντίον κάθε εἰσβολῆς καὶ κυρίως ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἄλλοτε μόνον καὶ ἄλλοτε συμπράττοντες μὲ τοὺς Βενετούς. Ἡ φτωχὴ Μάνη, σ' ὅλα τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, εἶχε μεταβληθεῖ σὲ στρατόπεδο πολεμιστῶν. Ὅλοι οἱ ἐπαναστάτες τοῦ Μωρητᾶ, σὲ ὥρες κινδύνου κατέφευγαν ἐκεῖ γιὰ νὰ βροῦν σωτηρία. Ἀπὸ τὸ 1463, δηλαδὴ δέκα μόλις χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση, πρώτη ἡ Μάνη, ὑπὸ τὸν Κροκόδειλο Κλαδᾶ, ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὸ Κίνημα τῶν Μελισσηνῶν τὸ 1571, καὶ τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεβέρ τὸ 1612, τὴ Μάνη ἤθελαν ὡς ὀρμητήριον. Ὁ Δούκας, ὡς κληρονόμος τῆς μοναδικῆς ἀπογόνου τῶν Παλαιολόγων, Μαργαρίτας, προσπάθησε νὰ συνενώσει τοὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσεως κατὰ τῶν Τούρκων καὶ νὰ διεκδικήσει τὸ θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὅμως τὸ σκοπὸ του, θεώρησε ἀπαραίτητη τὴ συνεργασία μὲ τοὺς Μανιάτες. Γι' αὐτὸ ἔστειλε στὴ Μάνη τὸν κόμητα τοῦ Σατερανῶ καὶ τὸν Πέτρο Μένδικο νὰ διαπραγματευθοῦν. Ἀτυχῶς οἱ ἐπιδιώξεις του δὲν τελεσφόρησαν.

Καί τὰ Ὀρλωφικά, τὸ 1770, τὴ Μάνη εἶχαν ὡς κέντρο καὶ ὀρμητήριο. Στὸ Λιμάνι τῆς Ἀρεοπόλεως, ἦρθαν ἀπεσταλμένοι τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης, οἱ ἀδελφοὶ Ὀρλώφ, καὶ ἐξήγειραν ὁλόκληρη τὴ Μάνη καὶ τὴν Πελοπόννησο σὲ ἐπανάσταση κατὰ τῶν Τούρκων, μὲ τὰ γνωστὰ τραγικὰ ἀποτελέσματα. Στὸ λιμάνι τοῦ Πόρτο-Κάγιο, στὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου, τὸ 1792, εἶχε ἐγκαταστήσει τὸ ὀρμητήριό του κατὰ τῶν Τούρκων ὁ Λάμπρος Κατσώνης.

Τὸ πολεμικὸ πνεῦμα τῆς Πελοποννήσου χωρὶς τὴν ἐλεύθερη Μάνη δὲν θὰ μπορούσε νὰ διατηρηθεῖ καὶ ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21 δὲν θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ.

Δὲν θὰ ἐπιζοῦσε ὅμως καὶ ὁ μέγας καὶ θρυλικὸς ἡγέτης τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἐλεύθερη Μάνη. Μετὰ τὸν ἥρωικό θάνατο τοῦ πατέρα του, μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ τὸν Παναγιώταρο Βενετσανάκη, στὸ ὄρεινὸ χωριὸ Καστανιά τῆς Μάνης πολεμώντας τοὺς Τούρκους τὸ 1780, ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης σώθηκε ὡς ἐκ θαύματος, γιατί κρύφθηκε στὴ Μάνη. Ἐκεῖ πέρασε τὰ περισσότερα νεανικά του χρόνια φιλοξενούμενος στοὺς Πύργους τοῦ Ντουράκη καὶ τοῦ Μούρτζινου. Ἐκεῖ βαπτίσθηκε γιὰ πρώτη φορά στὸ πῦρ τῆς μάχης.

Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο οἱ Κολοκοτρωναῖοι ποὺ κατέφυγαν καὶ φιλοξενήθηκαν στὴ Μάνη. Ἐκεῖ ἔζησαν, κατὰ καιροὺς, ὁ Καπετὰν Ζαχαρίας, ὁ Θανάσης Πετμεζᾶς καὶ ὁ πρωτοκλέφτης Δαγρές. Ἐκεῖ κατέφευγαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ ἥρωικοὶ κλέφτες τοῦ Μωρηᾶ, σὲ ὥρες κινδύνου, γιὰ νὰ σωθοῦν.

Ἡ πολεμικὴ ἱκανότητα τῶν Μανιατῶν καὶ οἱ ἀγῶνες τους κατὰ τῶν Τούρκων ἦταν γνωστοὶ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μέγας Ναπολέον, ὅταν εὐρισκόμενος στὴν Ἰταλία, τὸ 1798, σχεδίαζε ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βαλκανίων, στὴ Μάνη ἀπέστειλε τοὺς Μανιάτες Κορσικανούς, Δῆμο καὶ Νικολὸ Στεφανόπουλο, γιὰ νὰ διερευνήσουν τὴ διάθεση τῶν Μανιατῶν, γιὰ συμμετοχὴ τους στὴν ἐκστρατεία του, τὴν ὁποία κατέστησαν ἀπραγματοποίητη, δυστυχῶς, τὰ σχέδιά του γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Αἰγύπτου.

Πολλοὶ ἦταν οἱ ξένοι ποὺ ἐθαύμαζαν καὶ ἐκφράζονταν ἐγκωμιαστικά γιὰ τὴ Μάνη. Ὁ Ἀγγλὸς Douglas, τὸ 1813, ἔγραψε προφητικὰ γιὰ τοὺς Μανιάτες: «Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος θὰ προέλθει ἀπὸ τὰ ὅπλα τῶν Μανιατῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῆς Ὑδρας».

Τὸ 1821, ὁ Γερμανὸς θεολόγος Νάγκελ, ἔλεγεν ὅτι: «Ἵπάρχουν ἀκόμη ἐστὶν αἱ ἀντιστάσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν οἱ δυνάσται τῶν Ἑλλήνων, ὅπως οἱ ἀπόγονοι τῶν Σπαρτιατῶν, Μανιάται, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἐλεύθεροι εἰς τὰ ὑψικόρυφα βουνά των».

Ὁ Ρήγας Φεραίος, σύμφωνα με τὴν Αὐστριακὴ Ἑκδραση: «Μετὰ τὴν Τεργέστην εἶχε τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταβεῖ εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Μωρέως πρὸς τοὺς αὐτόθι κατοικοῦντας Μανιάτας, ἀπογόνους ὄντας τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ προσελκύσει τὴν ἐμπιστοσύνην των, νὰ κηρύξει τὴν Ἐλευθερίαν καὶ ἔπειτα βοηθούμενος ὑπ' αὐτῶν νὰ ἐλευθερώσει ὅλην τὴν Χερσόνησον τοῦ Μωρέως, διὰ τῆς βίας, ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μωρέως, ἤθελεν ἔπειτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἑπειρον νὰ ἐλευθερώσει καὶ ταύτην τὴν χώραν, νὰ συνενώσει τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων στασιαστῶν, Κακοσυλιωτῶν καὶ ἔπειτα νὰ ἐλευθερώσει τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα». Ὁ ἴδιος, εἰς τὸν περίφημο Θούριό του, ἀπευθύνεται ἰδιαιτέρως πρὸς τοὺς Μανιάτες καὶ τοὺς Σουλιῶτες, λέγοντας: «Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά, ὡς πότε στίς σπηλιές σας κοιμᾶσθε σφάλιστά;»

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐκδηλώθηκε ἀξιόλογη φιλελληνικὴ κίνησις καὶ ἰδρύθηκε τὸ 1809 «Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία» καὶ τὸ «Ἑλληνόγλωσσον Ξενοδοχεῖον», μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν του, τοῦ Γρηγορίου Ζαλίνη καὶ τοῦ Γάλλου διπλωμάτου Choiseul Gouffier, ἦταν καὶ ὁ Μανιάτης Κορσικανὸς Δημήτριος Στεφανόπουλος, κηδεμόνας τοῦ Ναπολέοντος στὴ στρατιωτικὴ σχολὴ στὸ Παρίσι.

Οἱ ἰδρυτὲς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὸ 1814, ἔστρεψαν τὸ ἐνδιαφέρον τους στὴ Μάνη. Ὁ Ξάνθος ἐτόνισε στὸν Ἀναγνωσταρᾶ: «Ἀνάγκη ὁ Πετρόμπεης νὰ εἶναι μαζί μας», καὶ ὅταν τὸ 1818 ὁ Πετρόμπεης μνησθήκε στὴ «Φιλικὴ Ἑταιρεία», αὐτὸ χαιρετίστηκε ἀπὸ ὅλους ὡς θρίαμβος γιατί ἀκολούθησε στὴ συνέχεια ἡ μύηση καὶ τῶν ἄλλων καπεταναίων τῆς Μάνης καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς στὸν ἀγῶνα ἦταν πλέον ἐξασφαλισμένη. Κατὰ τὴ διάσκεψιν τῶν Φιλικῶν, στὸ Ἴσμα-ήλι τῆς Ρουμανίας, τὴν 1ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1820, ἡ Μάνη ὀρίζεται ὡς ὁμητήριον τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὴν ἴδια σκέψιν ἔκανε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν. Στὴ Μάνη σκέφθηκε νὰ κατεβεῖ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἀρχίσει τὸν ἀγῶνα. Πληροφορίες ὅμως ποὺ φθάσανε στοὺς Φιλικοὺς καὶ τοὺς εἰδοποιούσαν ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ὑποψιάζονταν τὸ σχέδιόν τους καὶ πῶς ὁ Ὑψηλάντης διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ἔχει τὸ τέλος τοῦ Ρήγα, μετέβαλαν τὴν ἀπόφασιν. Ποιὰ θέσις στίς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων εἶχε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Μάνη, ὡς στήριγμα τῆς Ἐπαναστάσεως, τὸ διελάησαν ἀργότερα καὶ πολλοὶ ἀγωνιστὲς τοῦ '21.

Ὁ Γέρος τοῦ Μωρητᾶ ἔγραψε ὅτι ὅταν ὁ Ἀγγλὸς Hamilton, σὲ μία δεινὴ κρίσιν τῆς Ἐπαναστάσεως, τοῦ ἐπρότεινε τὴ μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας γιὰ μία ἐντιμὴ συνθηκολόγησιν μετὰ τὴν Τουρκίαν, τοῦ ἀπήντησε:

«Εμεῖς καμμίαν συνθήκην δὲν ἐκάμαμε ποτὲ μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ βασιλιάς μας ἐσκοτώθη, ἀλλὰ τὰ κάστρα του ἔμειναν ἅπαρτα καὶ ἡ φρουρά του δὲν ἔπαψε τὸν πόλεμο». Ἐκπληκτος, ρώτησε ὁ Hamilton: «Ποιὰ εἶναι ἡ φρουρά καὶ ποιὰ εἶναι τὰ κάστρα;» Ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ ἀπήντησε: «Ἡ φρουρά εἶναι οἱ Κλέφτες καὶ τὰ κάστρα εἶναι ἡ Μάνη, τὸ Σούλι καὶ τὰ βουνά».

Καὶ ἄλλος ἀγωνιστής, ὁ Σουλιώτης Λάμπρος Κουτσονίκας, ἔγραψε: «Ἡ Ἑλλάς, ἐκτὸς τῶν Ἀρματολῶν, εἶχε καὶ ἕτερον κεφάλαιον λαοῦ, γεγυμνασμένο εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, τοὺς Μανιάτες, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάλευον μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς μὴ κύπτοντες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Οὐδεὶς τῶν Ὀθωμανῶν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μάνης.

Οἱ ἀπόστολοι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας μετέβησαν εἰς τὴν Μάνην καὶ ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν αὐτῆς διὰ γενικὴν τῆς Ἑλλάδος Ἐπανάστασιν. Εὗρον δὲ καὶ ταύτην προθυμοτάτην καὶ μάλιστα τὸν τότε ἡγεμόνα αὐτῆς, τὸν ἀείμνηστον Πέτρο Μαυρομιχάλη, ὅστις διὰ τοῦ ἀκραιφνοῦς αὐτοῦ τε καὶ τῶν τέκνων του πατριωτισμοῦ, προσήνεγκεν εἰς τὴν πατρίδα μεγάλας θυσίας. Εἰς τὴν Μάνην εἶχον συναθροισθεῖ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἑλλήνες, οἵτινες, ἡχησάσης τῆς σάλπιγγος τῆς ἐλευθερίας, ἐξῆλθον εἰς τὴν Μεσσηνίαν μετὰ τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ὅστις ἐξέδωκε τὴν πρώτην τῆς Ἐθνεγερσίας προκήρυξιν».

Πράγματι, ὅταν ἔφθασε ἡ εὐλογημένη ὥρα, στὴν Ἀρεόπολη τῆς Μάνης, στὶς 17 Μαρτίου τοῦ 1821, ἤχησε ὁ παιάνας τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὸ ἐγερτήριο σάλπισμα πρὸς τὸ ἔθνος. Καὶ ξεκίνησαν οἱ ἐλεύθεροι Μανιάτες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδοúlων ἀδελφῶν. Στὸν Ἱερό Ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Ἀρεοπόλεως ἔγινε δοξολογία καὶ ὑψώθηκε ἡ σημαία τῶν Μανιατῶν, μὲ τὸ Σταυρὸ καὶ τὴν Ἐπιγραφή «ΝΙΚΗ Ἡ ΘΑΝΑΤΟΣ», ἀφοῦ ἡ ἐλευθερία ἦταν δεδομένη γιὰ τοὺς Μανιάτες. Ἐπηκολούθησε ἡ ὀρκομωσία τῶν πολεμιστῶν καὶ τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας. Καθ' ὁδὸν προστέθηκαν καὶ οἱ καπεταναῖοι τῆς Ἐξῶ Μάνης καὶ ὅλοι μαζί, Μούρτζινος, Χρηστέας, Κυβέλος, Καπετανάκης, Κουμουντουράκης, Δουράκης, Τσαλαφατίνος, Τρουπάκης, Πουλικάκος, Σάσαρης, καὶ ἄλλοι, ἐπικεφαλῆς δύο περίπου χιλιάδων ἐνόπλων, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, εἰσῆλθον στὶς 23 Μαρτίου καὶ ἀπελευθέρωσαν τὴν Καλαμάτα. Στὴν Καρδαμύλη προστέθηκε στὸ στρατὸ καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος εἶχε ἔλθῃ ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, μόνος, χωρὶς στρατιῶτες, καὶ ἐφιλοξενεῖτο στὸν πύργο τοῦ Μούρτζινου. Στὴν ἐλευθερῇ, πλέον Καλαμάτα,

τελέστηκε δοξολογία, παρισταμένων και Μεσσηνίων πολεμιστών στο χώρο του Ναού των Άγ. Αποστόλων και άμέσως συστήθηκε η Μεσσηνιακή Γερουσία, με Πρόεδρο τὸν Πετρόμπεη και στάλθηκε προκήρυξη πρὸς τὶς Εὐρωπαϊκὲς Αὐλές, τῆς ὁποίας, κεντρικὴ ιδέα ἦταν: «Αποφασίσταμεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν». Τὴν προκήρυξη αὐτή, ἡ ὁποία εἶναι τὸ πρῶτο πολιτικὸ ἐγγραφο τοῦ Ἐλευθέρου Κράτους, ὑπογράφει ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, Ἀρχιστράτηγος τοῦ Σπαρτιατικοῦ και Μεσσηνιακοῦ Στρατοῦ. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ τὴν Τουρκοκρατία και τὴν Ἐπανάσταση, ἡ Μάνη ἐπονομαζόταν Σπάρτη.

Τὴν 17ην Μαρτίου, ὡς ἡμέρα ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴ Μάνη, βεβαιώνει και ὁ γιὸς τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, Ἰωάννης, ὁ ἀποκαλούμενος «Γενναῖος», ὁ ὁποῖος στὰ ἀπομνημονεύματά του, γράφει: «Τὴν 17ην Μαρτίου, οἱ πρόκριτοι τῆς Μάνης συνεννοήθησαν νὰ λάβωσιν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων, κατὰ δὲ τὴν 23ην Μαρτίου οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, Μούρτζινοι και λοιποὶ εἰσῆλθον εἰς Καλάμας».

Γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ἔχουν γραφεῖ πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἀσχολούμενους μετὴν Ἱστορίαν τῆς. Μεταξὺ αὐτῶν, ὁ Φωτάκος, Ὑπασπιστὴς τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, στὰ ἀπομνημονεύματά του, γράφει: «Ἐσυνάχθησαν οἱ Μανιάται και ἐβγήκαν εἰς τὰς 22 Μαρτίου εἰς τὰς Καλάμας, ὁ Πετρόμπεης, οἱ Καπετανάκηδες, οἱ Κουμουνδουράκηδες, ὁ Π. Μούρτζινος και λοιποὶ καπεταναῖοι». Ἀλλὰ και ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, στὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀναφέρει: «Ἡ πρώτη πρὸς συμπύκνωσιν τῶν μερικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης, Πετρόμπεη, ὅστις προθύμως δράξας τὰ ὅπλα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 και προελάσας ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκυρίευσεν τὴν 23ην τὰς Καλάμας. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἰδρυσεν ἀμέσως μετὰ τῶν προεστώτων τὴν Μεσσηνιακὴν Γερουσίαν και ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς ὑπογραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς Ἀρχιστρατήγου και τῶν ἄλλων τῆς Γερουσίας ταύτης μελῶν».

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Καλαμάτας, οἱ Μανιάτες συμμετέχουν σ' ὅλες τὶς μάχες τῆς Ἐπαναστάσεως, πρῶτα στὴν Πελοπόννησο και κατόπιν σὲ ὁλόκληρῃ τῇ χώρᾳ, ὅπου τὸ καθήκον τοὺς καλεῖ. Κατ' ἀρχὴν πλαισιώνουν τὸν Κολοκοτρώνη, πὺ ἦταν χωρὶς στρατιῶτες.

Ὅπως ὁ ἴδιος γράφει: «Πῆρα διακόσιους Μανιάτες ἀπὸ τὸν Μούρτζινο και ἐκατὸ ἀπὸ τὸν Πετρόμπεη και βαδίσαμε γιὰ τὴν Καρύταινα, ὅπου κατὰ τὴν μά-

χη μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ Μανιάται ἔκαναν τότε ἓναν πόλεμο, ποὺ ἐμιμήθησαν τὸν Λεωνίδα».

Ἡ συμβολὴ τῶν Μανιατῶν στὴ Μάχη τοῦ Βαλτετσίου ἦταν πραγματικὰ δική τους νίκη. Ἐκεῖ πολεμοῦσαν τέσσερις Μαυρομιχαλῆοι, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Πετρόμπεη, Κυριακούλης καὶ Ἀντώνιος καὶ οἱ δύο γιοὶ του, ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Ἰωάννης, ἑφθβος ἡλικίας 16 χρόνων. Ἐκεῖ διακρίθηκε μεταξὺ τῶν ἄλλων Μανιατῶν, ὁ Ἡλίας Τσαλαφατίνος, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἡ Διοίκηση τοῦ πρόσφερε δύο χιλιάδες γρόσια, δὲν τὰ δέχθηκε καὶ εἶπε: «Εἶμαι πτωχός, δὲν τὰ δέχομαι ὅμως διότι τὸ ἔθνος εἶναι πτωχότερον».

Σ' ἐκείνη τὴ μάχη, τὰ ἀριστεία τῆς ἀνδρείας ἔλαβε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Πετρόμπεη, Ἡλίας, ἀποκληθεὶς γιὰ τὴν τόλμη του «Ἀχιλλεὺς τοῦ Βαλτετσίου». Τὰ δὲ ἀριστεία τῆς στρατηγικῆς φρονήσεως, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, Κυριακούλης, ὀνομασθεὶς γιὰ τοῦτο, «Κλέαρχος ὁ Λακεδαιμόνιος».

Στὴν πολιορκία τοῦ Κάστρου τῆς Μεθώνης, πέφτει γενναῖα μαχόμενος, τὴν 8η Αὐγούστου τοῦ 1821, ὁ Κωνσταντῖνος Πιερράκος Μαυρομιχάλης, ἀνηψιὸς τοῦ Πετρόμπεη.

Δὲν ὑπῆρξε μάχη κατὰ τὴν Ἐπανάσταση, στὴν ὁποία δὲν ἔλαβαν μέρος Μανιάτες. Στὴν Τρίπολη, στὸ Νεόκαστρο, ὅπου στὶς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου πέφτει νεκρὸς ὁ νεώτερος γιὸς τοῦ Πετρόμπεη, Ἰωάννης, ἡλικίας μόλις 20 χρόνων. Στὴ Μονεμβασιά, στὰ Δερβενάκια, στὸ Ἄργος, στοὺς Μύλους, στὸ Ναύπλιο.

Ὅταν ὁ ὀγκιῶδης στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἐφθασε ἀνεμπόδιστος στὸ Ἄργος, μία χούφτα Μανιατῶν, προσπάθησε νὰ τὸν ἀναχαιτίσει, γιὰ νὰ δώσει τὸ χρόνο στοὺς ἄλλους Πελοποννήσιους νὰ προετοιμάσουν τὴν ἄμυνα. Φαίνεται, γιὰτὶ ἡ Ἱστορία δὲν τὸ διευκρινίζει, ὅτι ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδος ἦταν ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης.

Ἀλλὰ ἡ Πελοπόννησος δὲν ἦταν ἡ μόνη περιοχὴ ποὺ πολέμησαν οἱ Μανιάτες. Ἀγωνίσθηκαν ὅπου τὸ καθῆκον τοὺς καλοῦσε. Στὴν Ἀθήνα, στὸ Κριεκούκι, στὸν Ὅσιο Λουκά καὶ στὴν Εὐβοία, ὅπου στὰ Στεῖρα ἀγωνίζεται ἐπικεφαλῆς στρατοῦ Μανιατῶν, κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλης, Ἡλίας καὶ πέφτει ἥρωικά νεκρὸς. Οἱ Εὐβοεῖς τὸν θεωροῦν καὶ τὸν τιμοῦν μέχρι σήμερα ὡς τοπικὸ ἔθνικὸ τους ἥρωα. Ἀλλὰ καὶ στὸ Φανάρι, τῆς μακρινῆς Ἠπείρου, βοηθώντας τοὺς Σουλιῶτες, φονεύεται ὁ ἥρωας τοῦ Βαλτετσίου, Κυριακούλης Μαυρομιχάλης καὶ πολλοὶ Μανιάτες.

Τοὺς θριάμβους τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως ἀμαυρώνει τὸ σαρὰκι τοῦ διχασμοῦ, ποὺ ὁδηγεῖ στοὺς ἐμφύλιους πολέμους.

Ἄς ἀφήσουμε τὸν Ἱστορικὸ νὰ περιγράψει τὰ δραματικὰ γεγονότα: «Ὁ στου-
γνὸς ἐγωισμὸς εἶχε διαστήσει τὰς δυνάμεις τοῦ γένους· τοὺς ἀρίστους ἐν ταῖς
βουλαῖς, τοὺς καλλινίκους στρατηγούς εἶχε τάξει κατ' ἀλλήλων καὶ σφαῖραι ἐλ-
ληνικαὶ εἶχαν σχίσει τὰ στήθη ποὺ προτάχθησαν κατὰ τοῦ Κεχαγιαμπέη, τοῦ
Γιουσούφ, τοῦ Δράμαλη. Κατὰ τὸν πανδάκρυτον τοῦτον ἀγῶνα οἱ φιλοπόλεμοι
Μανιάται δὲν ἔθαψαν τὰς χεῖρας των εἰς τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν τὸ αἷμα».

Μὲ τίς ἐριδές καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, κινδυνεύει νὰ χαθεῖ ὅ,τι μὲ ποτα-
μοὺς αἵματος εἶχε κατακτηθεῖ. Ἡ Ἐπανάσταση πνέει τὰ λοισθία.

Ὁ Παπαφλέσσας πέφτει μὲ τὰ ράσα ματωμένα στὸ Μανιάκι πολεμώντας
τὸν Ἱμπράημ καὶ στὴν ἀθανασία τὸν ἀκολουθοῦν, ἡρώϊκὰ ἀγωνιζόμενοι, ὁ Πιέρ-
ρος-Βοϊδῆς Μαυρομιχάλης, ὁ Θανασούλης Καπετανάκης, ὁ Ἀντώνιος Πετρουνά-
κος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐπίλεκτοι Μανιάτες ἀγωνιστές.

Ὁ Ἱμπράημ, μετὰ τὴν πτώση τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὴν ἐρήμωση τοῦ Μω-
ρηᾶ, μὲ τὸν ἀξιόμαχο στρατό του κινεῖται νὰ καταλάβει τὴ μοναδικὴ ἐστία τῆς
ἀντιστάσεως ποὺ παραμένει ἀκόμα, τὴ Μάνη. Ἀπὸ τὴ Μεθώνη, στίς 29 Μαΐου
1826, ἔστειλε ἐπιστολὴν στὸν Γιωργάκη Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ ζητεῖ τὴν παρά-
δοση καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μάνης. Ἐγράφε ὁ ὑπερφίαλος δυνάστης: «Διατάσσε-
σαι, χωρὶς ἀναβολὴ καιροῦ, εἰς διορίαν ἡμερῶν δέκα, νὰ παραδώσεις τὴν πατρίδα
σου, διότι θὰ τὴν κάνωμεν ὡς τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον καὶ δὲν θ' ἀφήσωμεν
μῆτε ἵχνος ὀσπιτίου». Ὁ Γιωργάκης ἀπήντησε μ' ἓνα νέο «μολὼν λαβέ», γρά-
φοντας στὸν Ἱμπράημ:

«Οἱ κάτοικοι τῆς Μάνης σὲ περιμένουμε, μὲ ὅσες δυνάμεις θελήσεις».

Ἡ κατάσταση ἦταν κρίσιμη. Ἐὰν ἔπεφτε καὶ τὸ τελευταῖο προπύργιο τῆς
ἐλευθερίας, ἡ Ἐπανάσταση διέτρεχε τὸν ἔσχατο κίνδυνο. Γιὰ τοῦτο, ἡ «Γενικὴ
Ἐφημερίς» τῆς 9ης Ἰουνίου 1826 ἔγραφε πρὸς τοὺς Μανιάτες: «Ἀπὸ ἐσᾶς μό-
νους κρίνεται τὴν σήμερον νὰ μὴν διαλυθῶσιν ὡς ὄνειρον εἰς μίαν στιγμὴν αἱ
πραγματικαὶ ἐλπίδες τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Νὰ μὴν
μᾶς γίνουν ὄνειδος τὰ πενταετὴ τρόπαιά μας. Νὰ μὴν καυχῇθῃ ὁ Αἰγύπτιος ὅτι,
ἀφοῦ τὸ Μεσολόγγι τοῦ ἔφθειρε τὰς περισσοτέρας τοῦ δυνάμεις, νικᾷ πανταχοῦ
στὴν Πελοπόννησο καὶ θριαμβεύει». Οἱ Μανιάτες ὅμως ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ
φانوῦν ὅμοιοι τῶν προγόνων τους καὶ ὅλοι νὰ πέσουν ἐνδοξα ὅπως ὁ Λεωνίδα.

Στὸ Ὀχύρωμα τῆς Βέργας τοῦ Ἀλμυροῦ, ποὺ δὲν ἦταν τίποτ' ἄλλο παρὰ ἓνας προχειροκτισμένος μαντρότοιχος, ὑπῆρχαν ὡς ἀπόρρητα ὄχυρά τὰ στήθη τῶν Μανιατῶν, ποὺ ἀπέκρουσαν τὶς ἐπανειλημμένες καὶ λυσσαλέες ἐπιδέσεις, ποὺ ἐξαπέλυσαν τὰ μανιασμένα στίφη τοῦ Ἱμπραήμ καὶ τὰ ἀνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν μὲ μεγάλες ἀπώλειες.

Ἡ νίκη στὴ Μάχη τῆς Βέργας, ποὺ διήρκεσε ἐπὶ 5 ἡμέρες, ἀπὸ τὶς 22 ἕως τὶς 26 Ἰουνίου 1826, εἶχε μεγάλη ἀπήχηση μεταξὺ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς» ἔγραφε στὶς 30 Ἰουνίου: «Οἱ Σπαρτιάται (Μανιάται) ἔδειξαν καὶ αὐτὴν τὴν περίστασιν τῷ ὄντι ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν καὶ ἐτίμησαν τὸ ὅποιον φέρουσι ὄνομα, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἀναγκασθεὶς μετὰ δεκάωρον ἀδιάκοπον μάχην νὰ ὑποχωρήσει».

Τὴ Μάχη τῆς Βέργας, ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ αἰσθάνονται ὑπερήφανοι, οἱ Μανιάτες τὴ συνόψισαν σ' ἓνα στίχο, ποὺ τὸν ἀπαγγέλλουν, ὅταν ἀντιμετωπίζουν ἀτομικὲς ἢ οικογενειακὲς δυσκολίες, γιὰ νὰ πάρουν κουράγιο:

«Ἐγὼ εἶμαι ἡ Βέργα τοῦ Ἀρμυροῦ
καὶ ὅσα μὲ βροῦσι τὰ μποροῦ».

Ὁ Ἱμπραήμ, ταπεινωμένος, δὲν παραιτήθηκε ἀπὸ τὰ σχέδιά του. Γιὰ νὰ αἰφνιδιάσει τοὺς μαχητὲς τῆς Βέργας, ἀποβιβάζει στρατιῶτες τὴ νύχτα τῆς 23ης Ἰουνίου, στὸν ἔρημο Κόλπο τοῦ Διροῦ, γιὰ νὰ τοὺς πλήξει ἐκ τῶν νότων. Ἐκεῖ, βρίσκονταν μόνο γέροι καὶ παιδιά, γιατί οἱ νέοι ἦταν στὴ Μάχη τῆς Βέργας καὶ γυναῖκες, ποὺ θέριζαν τὰ σπαρτά τους. Μὲ τὰ δρεπάνια, οἱ Μανιάτισσες ἀντιμετωπίζουν τοὺς εἰσβολεῖς καὶ πολεμώντας κράτησαν τὴ μάχη, μέχρι ποὺ νὰ φθάσουν οἱ πολεμιστὲς ἀπὸ τὴ Βέργα.

Ὅταν οἱ μαχητὲς τοῦ Ἀλμυροῦ ἑφθασαν καὶ εἶδαν τὶς γυναῖκες τοὺς μὲ τὰ δρεπάνια νὰ μάχονται, ὀρμησαν καὶ πέταξαν στὴ θάλασσα καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἱμπραήμ. Ἡ λαϊκὴ Μούσα, μὲ θαυμασμοὺς ὀκτασύλλαβο στίχο ἀπαθανάτισε τὴ Μάχη τοῦ Διροῦ. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς διαβάσω ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα.

Ἡ μάχη ἔχει ἀρχίσει. Καὶ συνεχίζει τὸ τραγούδι:

«Μὰ οἱ ἄνδρες ὅλοι ἐλείपाσι,
ἦταν στὴ Βέργα τ' Ἀλμυροῦ,
ὅπου Τρωάδα ὁ πόλεμος

ἐπάηνε δύο μερόνυχτα.
 Μόνο τὰ γυναικόπαιδα
 καὶ γέροντες ἀνώφελοι
 —γιατί ἦτο θέρος— βρέθησαν
 μὲ τὰ δρεπάνια στὰ λουριά.
 Καθόλου δὲ δειλιάσασι,
 καθόλου δὲν τρομάξασι,
 μόν' ἔδωκαν τὴν εἴδηση,
 στὸν Κωνσταντῖνο μὲ πεζόν.
 Καὶ κείνος ὡς πολέμαρχος
 ἐσύναξε ὅλα τὰ χωριά
 γράφει καὶ στέλνει στ' Ἀλμυρὸ
 κι ἔδραμε κατὰ τὸ Διρό.
 Βλέπει γυναῖκες νὰ χερσοῦν
 καὶ τὰ δρεπάνια νὰ κρατοῦν,
 τοὺς Ἀραπάδες νὰ χτυποῦν.
 «Εὖγε σας, μεταεὔγε σας,
 γυναῖκες, ἄνδρες γίνετε,
 σὰν ἀνδρειωμένες μάχεσθε
 σὰν Ἀμαζόνες κρούετε».
 Εἶπε καὶ ἐβρυχομάνισε,
 σὰν τὸ λιοντάρι στὰ βουνά.
 Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀψήφιστα.

.....»

Γιὰ τὴ νίκη αὐτὴ τῶν γυναικῶν, ἡ ὁποία ὕψωσε ἀθάνατο μνημεῖο ἀρετῆς
 καὶ ἀνδρείας καὶ ταπεινώσε τὸν ἐμπρηστή τῆς Πελοποννήσου Ἱμπραήμ, ἡ «Γε-
 νικὴ Ἑφημερίς» ἔγραψε: «Ἦκουσε ἴσως ὁ Ἱμπραήμ ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὅπλο-
 φοροῦσι καὶ αἱ γυναῖκες, ἀλλὰ ἴσως δὲν τὸ ἐπίστευσεν. Ἴδου τώρα ἡξιώθη νὰ τὸ
 ἴδῃ. Πεντακόσiai γυναῖκες ἔδραμον ὅπλισμένοι κατὰ τῶν ἀποθάντων Ἀράβων.
 Ὅπου λοιπὸν αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ὀπλοφοροῦσι καὶ πολεμοῦσι ἅς μὴν ἐλπί-
 ζει ὁ Ἱμπραήμ νὰ προκόψῃ. Ἴδου ἡ Μάνη ἐθριάμβευσεν πάλιν καὶ ἐταπεινώσεν
 τὴν ἐπηρμένην ὄφρυν τοῦ Ἱμπραήμ».

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Ἀλμυρὸ καὶ τὸ Διρό, οἱ Μανιάτες ἐταπεινώσαν τὸν Ἱμ-

πραΐμ· εἰς τὸν Πολυάραβον, ὅταν ἐπιχείρησε ἀπὸ ἐκεῖ τὸν Αὐγουστο νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τῆς Μάνης. Ἐγραψε τότε ἡ Ἐφημερίς «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου τῆς Ὑδρας» (1826, 2 Σεπτεμβρίου): «Οἱ Μανιάται ἀνεδείχθησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἄξιοι τῆς προγονικῆς φήμης καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ὁποίας τρέφει περὶ αὐτῆς ἡ Ἑλλάς».

Τὸ τρίπτυχον αὐτό, τῶν νικηφόρων μαχῶν Ἀλμυροῦ, Διροῦ καὶ Πολυαράβου, τὸ 1826 ἦταν τὸ τέλος τοῦ Ἱμπραΐμ· καὶ προετοίμασε τὸν τάφον τοῦ εἰς τὸ Ναυαρίνον, ὅπου τὰ κανόνια τῶν τριῶν Ναυάρχων κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ καὶ διέσωσαν τὴν Ἐλευθερίαν ποὺ οἱ Ἕλληνες κατέκτησαν μὲ ποταμοὺς αἵματος.

Μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια μπορούμε νὰ ὑποστηρίζουμε ἐπομένως ὅτι, ἡ Ἐθνεγερσία τοῦ 1821 ἄρχισε στὶς 17 Μαρτίου στὴν Ἀρεόπολη τῆς Μάνης, μὲ πρώτη πόλη ποὺ ἀπελευθερώθηκε τὴν Καλαμάτα καὶ πρῶτο πολιτικὸ κείμενο τῆς Ἐλευθέρης Ἑλλάδος, τὴν διακήρυξη τῆς 23ης Μαρτίου, τοῦ Πετρόμπεη πρὸς τὶς Εὐρωπαϊκὰς αὐλές.

Ὁ ὑπὲρ πάντων ἀγώνας ἐστοίχισε στὴ Μάνη χιλιάδες πολεμιστῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐβδομήντα Μαυρομιχαλαίους. Συγκινητικὴ ἀλλὰ καὶ ὑπόδειγμα ἡθους καὶ πατριωτισμοῦ, εἶναι ἡ Διαθήκη τοῦ Πετρόμπεη.

«Ἵψωσα —γράφει— τὸν προγονικόν μου οἶκον διὰ νὰ τὸν θυσιάσω ἀφειδῶς καὶ ἀταράχως διὰ τὴν λαμπράν σου δόξαν, φιλτάτη μου Πατρίς. Δὲν ἐόρτασα ἐορτὴν Ἐθνικὴν, νίκην Πανελλήνιον, χωρὶς νὰ κλαύσω τὸν θάνατον τῶν υἱῶν μου, τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν οἰκείων μου, τῶν συγγενῶν μου».

Ἡ Ἱστορία ὑπῆρξε καὶ δικαίως, φιλόστοργος γιὰ τὶς ἡρώιδες τοῦ Ζαλόγγου, οἱ ὁποῖες προτίμησαν τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν ἀτίμωση.

Δὲν ὑπῆρξε ὅμως τόσο φιλόστοργος καὶ γιὰ τὶς Μανιάτισσες, ποὺ ἐπὶ ὀλόκληρους αἰῶνες, ἀνέτρεφان τὰ παιδιὰ τους, μὲ τὴν ἐπιταγὴ νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν. Οὔτε γιὰ τὶς Ἀμαζόνες τοῦ Διροῦ, ποὺ δὲν προτίμησαν τὸ θάνατον, ἀλλὰ θανάτωσαν τὸν ἐπιδρομέα καὶ διατήρησαν ἀδούλωτη τὴ Μάνη. Χρειάσθηκαν 180 περίπου χρόνια, γιὰ νὰ φιλοτεχνηθεῖ καὶ νὰ στηθεῖ στὸ χώρο τοῦ Διροῦ, ὅπου ἀντρειωμένα ἀγωνίσθηκαν, μνημεῖον ποὺ νὰ συμβολίζει τὸν ἥρωισμό καὶ τὶς θυσίες τους.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ ἐξιστόρηση τῆς συμβολῆς τῆς Μάνης στὸν Ἀγώνα τῆς Ἐθνεγερσίας, δὲν

μου επέτρεψε, ως ευνόητον, νὰ ἀποτίσω φόρον τιμῆς καὶ νὰ ἀναφέρω τὰ ἐνδοξα ὀνόματα τῶν πολλῶν ὀπλαρχηγῶν, τῶν ναυμάχων καὶ τῶν πυρπολητῶν, ποὺ μὲ τὸ αἷμα τους, συνέβαλαν στὴν ἥρωικὴ Ἐξέγερσιν τοῦ Γένους. Ὅσα ὅμως ἐγὼ παρέλειψα σήμερα ἀπὸ τὸ τιμημένο ἐτοῦτο βῆμα κρατεῖ ὁλόφωτα καὶ ἐνδοξα ἡ ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἀποτελεῖ Ἱστορία πολιτισμοῦ καὶ ὑποδειγματικοῦ ἡρωϊσμοῦ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ δική μας ἱστορία ποὺ φανερώνει πῶς ἓνας ὀλιγάριθμος λαός, ὅταν εἶναι ψυχωμένος, μπορεῖ νὰ ὑψωθεῖ μὲ τίς δυσίες του σὲ ὑπόδειγμα ὅλου τοῦ κόσμου. Γιατὶ ἡ δόξα ζεῖ μόνον ὅταν τὴν τρέφουν οἱ δυσίες τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἡ δόξα τῶν Ἑλλήνων ἐνσαρκώνεται στὴν ἐορτὴ τῆς ἱερῆς αὐτῆς ἡμέρας.